

Tromben

Någon gång i början av 1760-talet kom Krång Erik Jönsson med sin hustru flyttande från Rothagen och bosatte sig i den gård vi i dag kallar Trombugard. Här föddes år 1883 Krång Anders Andersson, senare Anders Krång, men alla känner honom bäst under namnet Tromben. På en karta från 1843 finns Trombukitt och gården med fyra hus markerade. Moder var Krång Anna Olsdotter 1859-1943, fadern hette Ullas Anders Persson 1850-1890. Tromben blev faderlös redan vid sju års ålder, fadern fick då blindtarmsinflammation, på den tiden en dödlig sjukdom. Tromben hann dock få två syskon, Olov född 1887 och Anna född 1889 och var således inte ett år gammal då fadern gick bort. Modern gifte aldrig om sig när maken

gick bort vilket annars var brukligt på den tiden, Hon klarade sig på något sätt ändå, far- och morföräldrar var gamla men hjälpte säkert till efter bästa förmåga. Hur Tromben hade det som liten vet ingen, men säkert ganska torftigt, ingen har någonsin hört honom berätta om barndomen.

Tromben växte upp till en stilig yngling, lärde sig i livets skola det som behövdes för att utföra de sysslor som fanns på en gård vid den tiden. Nöjesutbudet vid sekelskiftet var inte stort, utan bestod mest i att pröva krafterna mot jämnåriga. En lördagskväll, när han varit ute och menings-skiljaktligheter uppstått, blev det ett redigt slagsmål. Morgonen efter vaknar han hemma i stugan, sätter sig upp i sängen mörbultad men hel, han ser att han är blodig på händerna och säger med viss förundran i rösten: "Må säj ur an si åit då så a ve åit si fö isän jän i nåt då?". (undrar hur han ser ut den som har råkat ut för dom här i natt då).

Tromben och Trapp Anna med barnen Anders, Sven, Manne, Anna, Märta, Karin, och Emma. Karl saknas på kortet.

Livet fortsatte, han träffade Trapp Anna och de gifte sig år 1906. Barnen kom sedan med jämna mellanrum, fyra pojkar och lika många flickor. De första åren som gifta bodde de i Trappgården, Annas föräldragård. De båda äldsta barnen är födda där. Efter några år flyttade de till Trombugården. Vid

flyttningen togs flera äppelträd med. Några av träden finns kvar och bär frukt ända in i våra dagar. Fram mot 1920-talet blev det trångt i stugan, som bara hade två rum Där bodde nu Tromben, hustrun och sex barn i ett av rummen, "köket", samt modern, brodern och systemen som nu gift sig med Anders Bohm, "Bomen", och ett barn i det andra rummet, "kammaren". I köket fanns en stor säng som på dagen sköts ihop så att den kunde användas som sittplats, på kvällen drogs den ut och användes till sovplats. Alla barnen kunde sova där på nätterna. I köket fanns en öppen spis, enda möjligheten för matlagning och värme i huset.

Det fanns nu fyra med namnet Anna i stugan, vilket kunde leda till vissa problem. Detta löstes förr i tiden så här, modern fick heta "Gambäl Trombu Ann", systemen "Ungg Trombu Ann". Efter gifftet med "Bomen" fick hon heta "Bomma". Hustrun fick i folkmun heta "Trombu Trapp Ann" för det fanns ju flera som hette Trapp Anna också, dottern döpt till Anna Margareta blev "Lill Anna", men många kallade henne för Greta. Äldsta pojken hette Anders, liksom Tromben, och kallades av många för "Lill Tromben".

I början av 20-talet byggde Bomen ett ståtligt hus åt sig och sin familj, strax söder om Trombugården, fler barn väntades i båda hushållen. De äldsta barnen var nu så pass gamla att de börjat göra en hel del hyss. En kväll tog två av pojkarna en bärkont, gick till en gård i närheten och plockade den full med röda granna äpplen. En tid senare samlades kvinnorna på junta hos Trapp Anna, de diskuterade det som hänt den senaste tiden och kom in på äppelskörd. Då höjde kvinnan, som pojkarna tagit äpplena hos, rösten och uttryckte sin avsky över äppeltjuvarna som tagit hennes fina äpplen och sa: "Å syns full bar ä bi joli vänd dämm ändj i fö grån" (det syns väl när det blir jul i vilken gran äpplena hänger). Pojkarna blev på så vis varnade och fick gå och äta upp äpplena i smyg, istället för att hänga upp dem i granen, som det var tänkt.

En annan gång, det var när yngsta barnet föddes, var föräldrarna på ön, medan två av pojkarna var kvar i Mångberg för att sköta djuren, där en kvinna i en granngård hjälpte till att mjölka korna. Det blev söndag och pojkarna ville hem till ön för att titta på en fotbollsmatch. De smet iväg med djuren, när mjölkerskan gått hem, och gick den långa vägen till ön. Komna dit fick de förstås en rejäl skopa ovelt, men de gick och såg på matchen ändå och gick sedan tillbaka till fäboden med djuren.

Tromben arbetade i många år med att bygga dammar och flottningsrännor i flera vattendrag med svåra passager. Många är de orter som nämns såväl inom landskapet som utanför dess gränser, t ex Gysinge och Älvkarleby nära Dalälvens utlopp i Östersjön. Även norrut arbetade han, i Jämtland var han två gånger. De flesta arbetena var dock i åarna som rinner ut på Siljans västra sida, Ryssån, Hemulån och Limån. Vid den senare arbetade han flera

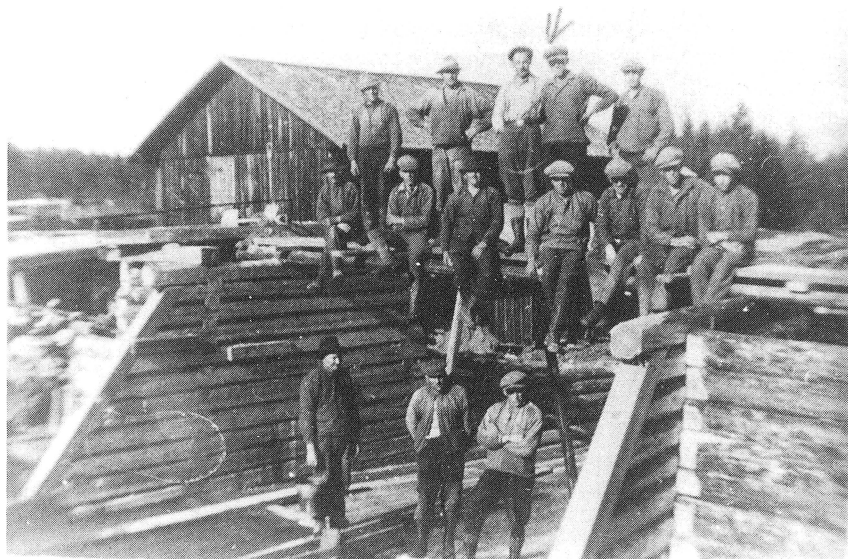
år i rad. Där byggdes flera nya dammar och flottsranor på svårflottade ställen, här basade Tromben över 120 man som mest. Hans båda äldsta pojkar och även äldsta flicka var med där, flickan arbetade som kocka.

Manuell borrhning, Tromben håller borren

Till Limån kom det också en nybakad student för att delta i arbetet och ville visa vad han kunde, men Tromben tyckte inte om några nymodigheter, så de kom på kant med varandra på en gång och han sa till honom "ta av dig den där fula mössan och börja arbeta som de andra". Till arbetsledningen sa han "sådana där småpojkar är det precis detsamma ni skickar hem". Vid sprängningar på dammbyggena borrades det för hand, en man höll i borren och två, tre man slog med slägga.

Mångån hade en särskild ställning hos Tromben. Där har han också varit bas vid byggnad av dammar och rännor. Vid flottningen i Mångån var han enligt egen utsago "lika nödvändig som vattnet", och det finns många historier om vad som hänt under arbetet med timret i ån. Osämja löstes på flera sätt, med såväl handkraft som munväder. Tromben var både bonde och arbetare och fick många gånger försvara sig. Vid ett tillfälle kom han i delo

Ombyggnad av dammen i Mångberg år 1930

med gode vännen Kall Järk från Gesunda om matpriser, och han försvarade då bönderna. Efter en stunds vild diskussion gav Kall Järk upp och sa "I bryr mi fan i böndär i, i tjöpär ä i sa a i budn i" (jag bryr mig fan i bönderna jag och köper det jag behöver i affären).

Tromben, basen, framför flottarna.

En vinter var Tromben på skogsarbete vid Gruvans fåbodar, då personal från flottningsbolaget kom dit och ville att han skulle avbryta arbetet där och ta över ett dammbygge i Ryssån efter en annan arbetsledare, som bolaget inte var nöjda med.

Telefon fick man tidigt till gården, Tromben fick den inkopplad genom flottningsföreningens försorg. Vid en av de sista flottningarna som han var med på, råkade han ut för en liten olycka. En kedja gick av och den for upp i näsan, som gick sönder, han fick uppsöka sjukhuset för att få den ihopsydd. Ett bud skickades för att tala om det för hustrun som bara konstaterade, "an va ju int so snygg förr äld", (han var ju inte så snygg förut heller). Flottningarna i Mångån deltog Tromben i från tidig ungdom till mitten av 40-talet. Sista året med flottning i Mångån var 1959.

Nästan allt manfolk var ute på skogsarbete på vintrarna. Så även Tromben, som hann med många vintrar i skogen. Gäddtjärnberg, Görsjön, Mossabäcken, Säxen, Gruvan, Seliträd, Filtjärn, Sälen och Stortjärn nämns. Vid Stortjärn skulle ett arbetslag på omkring tjugo man trampa en väg från Säxen. Avståndet mellan sjöarna är ca 6 km, men snön var så djup så det blev en dryg dag. Utan något att dricka och utan matsäck tröttnade många, även Tromben. Endast några unga och starka orkade hålla igång och kom fram i tid. Alla kom så småningom fram och efter att ha vilat ut kunde arbetet börja.

Majstångsresning i Trunden år 1921.

Foto Håll Nils Mattsson

Tromben var en av de drivande krafterna till majstångsresningarna i Mångbergs fäbodar. Den första stången restes i Trunden, den del av fäboden där Tromben bodde. Det var i början av 20-talet och festen ordnades mest för dem som bodde där. Stången flyttades i mitten av 30-talet till vägskalet mitt i fäboden och i slutet av 70-talet till den nuvarande platsen vid dammen. Tromben var talare vid majstångsresningarna, många minns säkert ännu hur han värdigt stegade fram till den resta stången för att hålla tal, ett tal som han alltid brukade inleda med orden: "Liksom vålbosmässan är jäldens tid, är mismårn lovens tid". (Liksom valborgsmässan är eldens tid, är midsommaren lövens tid). Dansen efter majstångsresningarna brukade man på 20-talet ha i en trösklada norr om dammen. Musik till danserna vid majstångsresningarna kostade för mycket enligt Tromben som tyckte att: "Dämm djä si jop i stur ligor fö tä spylå å vili a betalt så fan tar dämm" (Dom ger sig ihop i stora hopar för att spela och vill ha betalt så fan tar dom).

I mitten av 30-talet kom det Amerikafrämmande till gården. Det var en släkting till hustrun som kommit med båt till Göteborg och åkt tåg till Stockholm. Väl framme där visste hon inte vart hon skulle ta vägen. Hon kunde bara prata engelska och soldmål, så hon frågade en polis om det var långt till Gruddbo och hur hon skulle gå för att komma dit. På något vis kom hon till slut fram till Sollerön, där gårdens folk tog emot och lövade en trilla och åkte runt och visade damen traktens sevärdheter.

Gårdens jordbruk hade inga stora arealer och var utspridda över hela ön. Tromben var väldigt noggrann i skötseln av jord och djur, han ville ta reda på allt som växte på åkrar och slogar. Kände han till någon myr på skogen så tog han med sig något av barnen och slåttrade där också. En del åkrar arrenderades av andra och det gick att få ihop foder så det räckte till 2-3 kor. Häst lånades av grannar, och det gjordes arbetsbyte för lånet. Några år in på 30-talet fick gården en egen häst. Gris, tupp men inga hönor, bock men ingen get fanns det. Om tuppen berättades det en del festliga episoder. En kvinna från granngården kom bärande med den i förklädet när den var ung. Den blev en riktig gårdvar och släppte ogärna någon främmande in på gården. Den skrämde både människor och hundar. Både tupp och bock brukade följa med ut på åkrarna i skördetid. Tuppens liv fick dock ett hastigt slut. En av pojkarne hade festat om en lördagskväll och lagt sig att sova ruset av sig på höskullen. På morgonen började tuppen gala värre än den nånsin gjort. Pojken ville förstås sova, men det gick ju inte i det oljudet, så han gick ut och fångade tuppen, tog in den i vedboden och nackade den, och fortsatte sedan att sova.

Trombugårdens fäbodar fanns i Mångberg, Övre Borrberg och i Sälen, men Tromben använde aldrig de fäbodarna, utan systemns familj var där. Det blev på hustruns gård i Mångberg de vistades på somrarna, från det att de gifte sig fram till vår tid.

Att Tromben och Trapp Anna inte alltid hade samma åsikter, kan den här episoden förtälja. Grisen hade slaktats och hustrun tar fram stora köttgrytan, fyller den med kött och sätter igång ett riktigt långkok. Tromben kommer hem och ger henne en riktig omgång ovet, varpå hustrun förnärmat utbrister: "Vir sum full int svällt bå då vir am nå å jätä, å då vir eum utå". (Vi skall väl inte svälta både när vi har något att äta och när vi är utan).

Sommaren 1930 var hela familjen i Mångberg. Yngsta flickan fick då tandvärk och behövde hjälp men ingen vuxen kunde komma ifrån sina sysslor, så näst yngsta flickan fick förtroendet att följa med henne till lasarettet. De fick 5 kr med sig och gick till Gesunda, åkte buss till Mora och gick sedan upp till lasarettet för att träffa dr Helling, som var bekant med familjen och som ofta brukade komma på besök i Mångberg. Doktorn sövde flickan och drog ut tanden. När flickorna ville betala fick de en klapp på axeln, för doktorn ville inget ha. Flickorna tog varann i hand och vandrade åter ner mot Mora. Den äldsta förmanade: "Tänk på att du måste uppföra dig fint nu och inte spotta var som helst!". Den lilla gjorde som storsyster sade och spottade då ingen såg det. I Mora steg de på bussen, framme i Gesunda gick de av och började gå mot Mångberg. Då tyckte den minsta: "Nu får jag spotta så mycket jag vill, för nu är vi snart hemma". Ett riktigt äventyr för dom små flickorna, 6 och 9 år gamla.

De första åren av 30-talet arbetade Tromben och barnen med att bygga om uthusen på gården. Dessutom fick bostadshuset en vindsvåning med två rum. Barnen hade börjat flytta från hemmet, så nu fanns det gott om plats i stugan. Så som gården byggdes då, så ser den ut än i dag.

Ett av de sista arbetena med timring där Tromben var med, var nog när han deltog i ombyggnaden av badbryggan i Kulåra år 1947. Bryggan gjordes av den gamla flottbrons öppningsbara del - spelflotten.

Tromben inhandlade en motor till cykeln, ett s k "Öva-hjul", för att slippa trampa. Han nyttjade den inte så många gånger, för han råkade köra omkull och använde den aldrig efteråt. Grusvägarna var ju inte så släta som vägarna är idag.

Vi har försökt reda ut vad ordet Trombu betyder men inte lyckats, kanske någon av läsarna har något förslag. Om så är, hör av er till någon i redaktionen.

Ullas Arne.